

ЖИВОПИС — один з головних видів образотворчого мистецтва, що базується на відтворенні зорових образів через нанесення фарб на тверду основу; а також твори мистецтва, виконані в такий спосіб. Властивість перетворювати поверхню на подібність багатоманіт. просторів, різноманітні виражал. засоби та широкі образні можливості забезпечили Ж. провідне місце в історії худож. культури. Ж. виник в епоху пізнього палеоліту (40 тис. р. до н. е.) як наскел. розпис; всебіч. розвитку набув у 16–17 ст., коли встановився розподіл мистецтва на жанри й набула поширення техніка олій. малярства. Упродовж свого існування Ж. зазнавав еволюцій, що змінювали його змістовно-естет. виміри, зокрема з появою на межі 19–20 ст. абстракт., нефігуратив. мистецтва, нових ідей та концепцій зображальності у 20 — на поч. 21 ст. За призначенням і місцем розташування виділяють монум. (*стінопис* в архі) та станк. (як правило, експонується в *інтер'єрі*) Ж. Станк. Ж. — живописні твори, що мають самост. значення і сприймаються незалежно від оточуючого середовища. Його гол. формою є картина — ціліс., завершений худож. твір, що послідовно втілює автор. задум, створює самодостат. ілюзор. простір, розрахов. на цілеспрямовану увагу глядача. У станк. Ж. наявні великі можливості маляр. мистецтва розкривати різноманітність змісту при глибин. розробці форми. Монум. Ж. безпосередньо пов'язаний з арх-рою, прикрашає стіни, стелі, підлогу та ін. елементи архіт. споруд; може бути розташованим в інтер'єрі та екстер'єрі будівлі. До його технік належать всі види розпису по тиньку (*фреска* та її різновиди), *мозаїка*, *вітраж*, *енкаустика*, *сграфіто*, *майоліка*, а також зроблені спеціально для певного приміщення живописні *панно* на полотні та *гобелени*, виконані в ін. спосіб форми плоского живопис. декору. Декор. Ж. виконує в арх-рі естетико-простор. завдання. Формами станк. Ж. є також *етюди* (зроблені переважно за один сеанс твори, фрагментарні за змістом та формал. вирішенням) та ескізи (підготовчі композиції до майбут. творів). У Ж. широкий діапазон технік, які виділяють за різновидами барвників (пігментів) та засобами їх закріплення: олій. Ж., акварель, темпера, емаль, гуаш, туш, пастель, фреска, енкаустика, клейовий Ж., акрил, змішані техніки; фарби можуть бути виконані з натурал. та штуч. пігментів. Твори, виконані аквареллю чи пастеллю, залежно від задуму автора можуть відносити до графіки. Ж. необхідно відрізняти від *розпису*, методика якого визначається характером декоров. поверхні. У 20 ст. винайшли синтет. фарби на полімерах (акрилик, вінілик та ін.), у комп'ютерну добу Ж. створюють за допомогою цифр. технологій. Атрибутом картини

традиційно є рама, що, крім прикраси, має підкреслювати його завершеність та самостійність, відокремленість зображеного в картині ілюзор. простору. Традиц. формат картини (прямокутник, коло, овал) у 20 ст. живописці урізноманітнили ін. формами, часто відмовляючись від рам, наголошуючи на новій естетиці репрезентації твору. Найбільш поширені твори Ж. — на полотні, дереві, картоні, папері, архіт. поверхнях, зокрема й на декор. предметах (найчастіше — посуді), а також на камені, шовку, склі, металі, асфальті, шкірі (на тілі людини — *боді-арт*, тварини). Традиційно написані пензлем, у новіт. час твори Ж. виконують також за допомогою мастихіна, аерографа, фарборозпилювачів, трафаретів, фотохім. способом. Володіючи широким діапазоном виражал. засобів (композиція, малюнок, колорит), Ж. може використовувати відтінки одного й того ж кольор. тону, бути побудованим на системі взаємопов'язаних тонів (кольорист. гама), кольор. градаціях. Класич. багат шаровий Ж., що складався з поступового накладання прозорих та напівпрозорих шарів (підмалювок), у новий час змінювали на ін. системи (зокрема одношаровий — *алла пріма*, Ж. із вираз. фарбовими фактурами, такий, що імітує фотографію, телезображення). Особливі види Ж. — *іконопис*, *мініатюра*, *діорама*, *панорама*, *театральнo-декораційне і кінодекораційне мистецтво*. Належачи до простор. мистецтв, Ж. відрізняється від *скульптури* переважно плоским (не об'ємним) характером, від *графіки* — знач. роллю кольору. Формал. відмінності між видами мистецтв не є абсолютними: Ж. може бути і монохромним (виконаним однією фарбою, зокрема в техніці *гризайля*). Використання різноманіт. фактур, технік колажу надає живопис. творам об'єму, наближає їх до рельєфу та худож. об'єкта. Ж. можна поєднувати з ін. видами мистецтв, використовувати в оформленні природ. та рукотвор. середовищ. Гол. жанри Ж. відповідають жанрам мистецтва загалом: *портрет*, *пейзаж*, *натюрморт*, *ню*, *історичний жанр*, *батальний жанр*, *марина* тощо. Однак жанр. розподіл, характерний для мистецтва 17–19 ст., в епоху модернізму зазнав перетлумачення. З появою та поширенням абстракт. мистецтва стали виділяти фігуратив. (предмет.) та нефігуратив. (абстракт.) Ж. На зміну жанр. відмінностям прийшли розділення за худож. напрямками — *імпресіонізм*, *неоімпресіонізм*, *символізм*, *експресіонізм*, *кубізм*, *футуризм*, *сюрреалізм*, *гіперреалізм*, геом. та ліричні (експресіоніст.) абстракції, які не тільки урізноманітнили діапазон худож. мов, прийомів та засобів Ж., а й поставили під сумнів картину як усталену його форму. Інтерес до Ж. актуалізувався в епоху *постмодернізму*, що повернув увагу до фігурат.

форм худож. висловлювання, висунув нові концепції інсталяц. картини, прийомів «нон-фініто». Постмодерніст. Ж. утверджував еклектичність як ідейно-змістовну категорію, вдавався до цитат, трансформацій усталених образів, традицій, стереотипів, кліше. З початком нової медійно-глобалізац. епохи складається постмедій. Ж., що інтерпретує естетику екрана та виміри пов'язаної з ним нової візуал. культури. Попри зміни в мистецтві Ж. залишається одним з найусталеніших його видів, що постійно оновлюється, часто виступаючи цариною худож. новацій, існуючи сьогодні на перетині різноманіт. твор. практик.

В укр. мистецтві Ж. є одним з пров. видів. Його еволюція загалом відбувалася в річищі європ. мистецтва, хоча мала свої відмінності. До найдавніх пам'яток належать печерні розписи в Криму доби раннього християнства. Визнач. явищем став монум. Ж. (фрески та мозаїки київ. соборів) книжк. мініатюри, іконопис доби середньовіччя та бароко. До видат. явищ укр. Ж. належить портрет (парсуна) кін. 16–18 ст. Нові тенденції позначилися у вітчизн. Ж. доби модернізму. Одним з найяскравіших та своєрід. його явищ стала школа **М. Бойчука** (див. **Бойчукізм**), спрямов. на відродження стінопису, створення нац. версії мистецтва на основі іконопису, нар. мистецтва, малярства раннього Відродження. Видат. живописцями поч. 20 ст. стали митці з України **О. Екстер**, **О. Богомазов**, **К. Малевич**, **В. Татлін**, **В. Єрмилов**, **А. Петрицький**, **В. Меллер** та ін., які не тільки утвердили в малярстві нові художні мови, а й додали до існуючих вираз. укр. нац. характер. Усупереч пануванню **соцреалізму** (1930-і рр. — 1-а пол. 1980-х рр.), що нівелював автор. індивідуальність, заперечував нац. своєрідність та художні традиції, відокремив вітчизн. мистецтво від світ. досвіду, укр. живописці цього часу **Т. Яблонська**, **К. Звіринський**, **Р. Сельський**, **Г. Гавриленко**, **Ю. Єгоров**, **А. Лимарев**, **Ю. Луцкевич**, **В. Цюпко**, **Я. Левич**, **Т. Сільваші**, **Є. Волобуєв**, **О. Дубовик** та ін. створили своєрідні версії модерніст. Ж. Знач. явищем укр. худож. культури 2-ї пол. 20 ст. був стінопис, який урізноманітнив художню мову мистецтва, розширив коло традицій, увів нові матеріали та образні рішення (творчість **А. Горської**, **В. Зарецького**, **В. Мельниченка**, **А. Рибачук**, **В. Ламаха**, **І. Литовченка**, **Е. Каткова**, **В. Задорожного**, **М. Морозова**, **В. Прядки**, **В. Григорова**, **М. Стороженка**, **М. Шкарапути** та ін.). Нефігуратив. Ж. програмно розвивали художники групи **«Живописний заповідник»**. Нові форми картин стали видат. явищем «укр. нової хвилі» кін. 1980 — поч. 1990-х рр. — вітчизн. версії постмодерну (**А. Савадов**, **Г. Сенченко**, **О. Тістол**, **О. Ройтбурд**, **О. Голосій**, **К. Реунов**, **В. Цаголов**, **П. Керестей**, **Ю. Соломко**, **С. Панич**, **В. Раєвський**, **Д. Кавсан**, **Г. Вишеславський** та ін.).

Рекомендована література

1. Мутер Р. История живописи в XIX веке. С.-Петербург, 1899. Т. 1;

2. 1900. Т. 2;
3. Бенуа А. История живописи в XIX веке. Русская живопись. С.-Петербург, 1901;
4. Холостенко Є. Український монументальний живопис. Х., 1930;
5. R. Huyche. Histoire de l'art contemporain: la Peinture. Paris, 1935;
6. M. Seuphor. L'art abstrait: ses Origines, ses Premiers. Paris, 1949;
7. P. Selz. German expressionist painting. Los Angeles, 1957;
8. Ревякін П. П. Техника акварельной живописи. Москва, 1959;
9. Владич Л. Живопис та його жанри. К., 1960;
10. Бергер Э. История развития техники масляной живописи. Москва, 1961;
11. Випер А. В. Как работают мастера живописи. Москва, 1965;
12. Петропавловский В. Искусство панорам и диорам. К., 1965;
13. Анікіна М., Уманцев Ф. Український живописний портрет. К., 1970;
14. Женин Л. Ф. Язык живописного произведения (Условность древнего искусства). Москва, 1970;
15. Логвин Г. Н. З глубин. Давня книжкова мініатюра XI–XVIII ст. К., 1974;
16. Волков Н. И. Композиция в живописи. Москва, 1977;
17. Жаборюк А. А. Український живопис доби середньовіччя. К.; О., 1978;
18. Жолтовський П. М. Український живопис XVII–XVIII ст. К., 1978;
19. Раушенбах Б. В. Пространственные построения в живописи: Очерк осн. методов. Москва, 1980;
20. Гринберг Ю. И. Технология станковой живописи: История и исследования. Москва, 1982;
21. Вірність традиціям: З історії становлення худож. школи на Україні за роки Рад. влади: Живопис, графіка, скульптура, архітектура: Альбом. К., 1982;
22. Рубан В. Український портретний живопис першої половини XIX століття. К., 1984;
23. Алпатов М. В. Древнерусская иконопись. Москва, 1984;
24. Даниэль С. М. Картина классической эпохи: проблема композиции в западноевропейской живописи XVIII в. Ленинград, 1986;
25. Зайцев А. С. Наука о цвете и живопись. Москва, 1986;
26. Раушенбах Б. В. Системы перспективы в изобразительном искусстве. Общие теории перспективы. Москва, 1986;
27. Лазарев Н. История византийской живописи. Москва, 1986;
28. Рубан В. А. Український портретний живопис другої

- половини XIX – поч. XX ст. К., 1986;
29. Жолтовський П. М. Монументальний живопис на Україні XVII–XVIII ст. К., 1988;
30. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини XIX – поч. XX ст. К.; О., 1990;
31. Овсійчук В. А. Українське малярство X–XVIII ст. Л., 1996;
32. Реалізм та соціалістичний реалізм в українському живопису радянського часу: Історія. Колекція. Експеримент. К., 1998;
33. Якимович А. Реализмы двадцатого века. Москва, 2000;
34. Титов М. Техніка багатошарового олійного живопису // Укр. АМ: Дослідн. та наук.-метод. пр. К., 2001. Вип. 8;
35. Жаборюк А. А. Давнє українське малярство XI–XVIII ст. О., 2003;
36. Скоропадава Г. Українське малярство на склі: історія і сьогодення // Народознавчі зошити. Л., 2004. Ч. 3–4 (57–58); Український живопис XX – початку XXI ст. з колекції Національного художнього музею: Альбом. Хм., 2004;
37. Глушук С. Техніка станкового живопису: Навч. посіб. К.; Уж., 2006.
- Г. Я. Складенко*

Бібліографічний опис:

Живопис / Г. Я. Складенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-19107>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).